

МНОГОЕЗИЧИЕТО КАТО ПОТЕНЦИАЛЕН ПРОБЛЕМ НА ОБЕДИНЯВАЩА СЕ ЕВРОПА¹

Сред регламентираните компетенции на ЕС езиковата политика не е упомената изрично². На практика обаче тя е факт и е насочена както навътре – към европейските институции, така и навън – към държавите членки. Индиректно външната езикова политика на ЕС се проявява чрез културната и образователната ѝ активност. Съгласно чл. 126 и 128 от ДЕО³ действията на Общността допринасят за развитието на образованието и културата посредством поощряването на сътрудничеството между държавите членки при пълно зачитане на тяхното културно и езиково различие. Като примери могат да се посочат програмата LINGUA, която финансира езиковото обучение, програмата ERASMUS I и II за подпомагане на мобилността на студентите, обявяването на 2001 г. за година на езиците в Европа.

От своя страна всяка от държавите членки в ЕС се придържа към такава езикова политика, която да обслужва както прагматични цели (функциониране на държавната администрация, защита на потребителя), така и идеални цели (съхраняване на културните традиции и езика като символ на националността). Така, макар и индиректно, езиковата политика на държавите членки влиза в противоречие с т.нар. “четири свободи на движение” (на стоки, лица, услуги и капитал) в рамките на ЕС, и то най-вече спрямо забраната за дискриминация на чуждестранни стоки, работници и услуги. Основание за това са националните закони за защита на потребителя⁴, забраната за заблуждаваща и непочтена реклама⁵, както и необходимостта от безпроблемно общуване в съответната чуждоезикова среда.

Езикови ограничения пред свободното движение на стоки

За изграждането на един общ пазар, респ. на единен вътрешен пазар, свободното движение на стоки има централно значение⁶. Пречка за това могат да бъдат не само митническите и количествените ограничения върху вноса и износа, но и предвиждането на мерки с еквивалентен ефект. По тази причина разпоредбите на чл. 30 и 34 ДЕО установяват забрани за въвеждането на ограничения с непаричен характер – това са всички мерки, които забраняват вноса или износа на дадена стока или въвеждат количествени квоти или контингенти за нейния обем, стойност или период на доставка. Поради своята категоричност и яснота тази изрично формулирана забрана по правило не се нарушава. Държавите членки проявяват по-голяма изобретателност при въвеждането на мерки с еквивалентен на изрично забранените ограничения ефект (напр. разпоредби относно начина на етикетирание, относно формата, съдържанието и произхода на стоките).

Поради това обстоятелство СЕО⁷ квалифицира като мерки с еквивалентен на количествените ограничения ефект всички разпоредби на държавите членки в областта на търговския обмен, които възпрепятстват пряко или косвено, действително или потенциално

¹ Текстът е представен на славистичния колоквиум, проведен в Пловдивския университет през ноември 2002 г. (под печат).

² В “Хартата на основните права на ЕС”, прокламирана официално по време на Европейския съвет в Ница през декември 2000 г., в гл. III (Равенство) се гарантира: липса на дискриминация, културно, религиозно и *езиково многообразие*, равенство между мъжа и жената, права на децата и на възрастните, интегриране на децата с недъзи [Попова 2001: 107].

³ ДЕО – Договор за създаване на Европейската общност [Договори 1997].

⁴ Срв.: Закон за защита на потребителите и за правилата на търговия, ДВ, бр. 30 от 02.04.1999, гл. II, р. I, чл. 3, ал. 1, 2, 3; гл. II, р. II, чл. 5, ал. 1, чл. 6 относно правото на информация.

⁵ Ibid. Закон 1999, гл. IV, р. I, чл. 29, ал. 2.

⁶ Ролята, която разпоредбите на чл. 9-37 ДЕО имат във вътрешноикономическите отношения между държавите членки, се поема във външноикономическите отношения на ЕО с трети държави от нормите на чл. 110 и сл. ДЕО.

⁷ СЕО – Съд на Европейските общности. При позоваването на решенията се опираме върху изследванията на К. Цакер [1998] и на И. Шлосарчик [2002], вж. също за справка официалния сайт на СЕО, откъдето са възприети означенията при цитирането на съответните казуси.

търговията в рамките на общността. Този принцип се прецизира и доразвива от СЕО в много негови решения (вж. напр. C-8/74 – Dassonville, C-120/78 Cassis de Dijon). Към забранените мерки се отнасят и такива, при които стоките от местно и чуждо производство са формално равнопоставени, но спрямо чуждестранните стоки се прилагат дискриминационни изисквания, имащи характер на прикрити търговски ограничения (напр. разпоредби относно състава, състоянието и обозначението на стоките). Забраната за дискриминационните ограничения следва да се разбира с оглед на т. нар. доктрина за взаимното признаване – т.е. ако едно изделие е произведено съгласно изискванията и се намира правомерно на пазара на една държава членка, то би следвало да има достъп до пазарите на всички останали страни в ЕС. В съответствие с разпоредбата на чл. 9, ал.2 ДЕО това правило се отнася и до стоки от трети страни. Изключения се допускат само с оглед на т.нар. наложителни изисквания (mandatory requirements)⁸, свързани напр. със защита на потребителя, опазване на здравето и на околната среда, ефикасен данъчен контрол или създаване на условия за лоялност в търговския оборот.

С оглед на защитата на потребителя европейското право формулира най-общо нормите и минималните критерии за обозначаване и представяне на стоките, докато в държавите членки са приети и установени много по-строги стандарти. Директива 79/112/ЕИО, регламентираща изискванията относно опаковката и пласмента на стоки, предизвиква множество интерпретации и спорове. С нея се уточнява, че необходимите данни, които трябва да бъдат посочени върху опаковката на стоката, трябва да са на “език, който е лесно разбираем за купувача”, или по друг начин, но така, че потребителят да бъде надеждно информиран. Във връзка с това СЕО определя като нецелесъобразно изискването, регламентирано от националните предписания, за обозначаване само на официалния език на съответната държава, тъй като не само той може да бъде лесно разбираем – езиковото означение може да бъде заменено с общоизвестно обозначение или идеограма.

Директива, сходна с тази за хранителните продукти, има и относно козметичните изделия. С нея се регламентират основните данни (състав, потенциален риск за човешкото здраве, тестване върху животни), които трябва да бъдат посочени върху самото изделие на езика на държавата, в която се продава. Изключението засяга само случаите, при които не е възможно “поради практически причини” информацията да бъде посочена непосредствено върху самото изделие, а да е добавена като листовка в опаковката (т.нар. потребителски етикет). Така напр. боята за коса марка Schwarzkopf, която се продава практически във всички страни на ЕС, би следвало да има върху опаковката си 11 езикови варианта на изискваните данни, което технически се оказва невъзможно – не могат да се поместят върху нея. Когато фирма Schwarzkopf добавя листовки с 11 езикови варианта към опаковката, СЕО не признава подобно разрешение – вместо това фирмата е трябвало да изработи 11 различни опаковки за отделните страни в ЕС, въпреки че това би повишило дистрибуторските разходи.

В областта на рекламата езиковото регулиране е насочено към две области – забрана да се използва чужд език и забрана на подвеждаща реклама. Красноречив пример е случаят с клиничната козметика (C-315/92 – Clinique). Германските институти предприемат стъпки за забрана на дистрибуцията на козметика на фирма Estée Lauder, която съдържа в названието си термина “clinique“, аргументирайки се със закона за защита на потребителя. Тъй като на немски “klinik” означава “болница”, козметиката с посоченото означение би могло да се асоциира от немските потребители като изделие с лечебни действия. СЕО отхвърля подобна интерпретация и приема, че въпреки терминологичните различия средният немски потребител няма опасност да се заблуди и ще е наясно с козметичните качества на изделието, още повече че то ще е означено с марката на фирмата и ще се продава само на щандове за козметика и във фирмените магазини на Estée Lauder.

---

⁸ На наложителните изисквания се признава правно значение само при наличието на една цел от общ интерес, придържайки се към принципа на пропорционалността: държавната мярка следва да е съобразена с целта, т.е. да е оправдана и необходима и да не затруднява по несъразмерен начин свободния стокообмен.

Езикови ограничения пред свободата на движение

Под свобода на движение по смисъла на учредителните договори на ЕС се разбира свободата на движение на лица, които не извършват самостоятелна стопанска дейност, т.е. работници и служители. По отношение на субекти, които извършват самостоятелно стопанска дейност, се говори за свобода на установяване и свобода на извършване на услуги. И трите свободи са предназначени да осигурят на участниците в стопанския живот на общия пазар свободен и независим от тяхното гражданство избор на място за извършване на тяхната дейност. Правната им уредба се съдържа в разпоредбите на чл. 48-66 ДЕО и в многобройните директиви и регламенти⁹. Общото при тези свободи е, че те забраняват “всякаква дискриминация на основание на националността” (чл. 6 ДЕО).

Разпоредбата на чл. 48, ал. 2 ДЕО изисква премахването на всяко основано на гражданството на лицето различно третиране относно намиране на работа, заплащане и други условия за полагане на труд. Изключения са въведени само по съображения за обществения ред и във връзка със заемането на служба в публичната администрация (чл. 48, ал. 3-4 ДЕО). Принципът за забрана на дискриминацията обхваща всички явни и прикрити форми на дискриминация. За явна дискриминация се говори, когато към чужденците от други държави членки на ЕС се прилагат по-строги изисквания в сравнение с местните работници. За прикритата дискриминация се говори, когато местните и чуждестранните работници формално се третират еднакво, но поставените изисквания фактически водят до това, че определени работни места да не бъдат заемани от чужденци: напр. обвързването на офертата за работно място с изискване за местожителство на лицето или владее на езика. Важно е да се има пред вид, че забраната за дискриминация е валидна както за обществената, така и за частната сфера – дори и частният предприемач няма право да заяви, че ще назначава във фирмата си само свои съграждани, нито пък да плаща на чужденците по-ниски заплати. Владееенето на езика обаче често пъти се оказва неотменна част от квалификацията на работника – трудно можем да си представим продавач, който не разбира своите клиенти, или пък лекар – своите пациенти. Това положение се урежда с Директива 1612/68 ЕИО (чл. 3), според която държавите членки имат правото да поставят изискване за владее на език съобразно с упражняваната професия, то обаче трябва да е валидно за всички работници – както за местните, така и за чуждестранните. Европейското право изрично забранява да се отъждествява националната принадлежност с езиковите умения – това означава, че не само немецът може да владее перфектно немски или французинът – френски. Езиковите умения би трябвало да се оценяват индивидуално и съобразно с извършваната работа. Друг е въпросът за начина и критериите, по които ще бъдат доказвани тези умения.

По аналогичен начин европейското право търси равновесие между гарантираната свобода при предлагането на услуги и обосноваването изискване от страна на държавите членки за предоставяне на информация на езика на клиентите. Пример за това е случаят, при който СЕО трябваше да вземе становище в спора, предизвикан от италианското законодателство относно екскурзоводските услуги (*Commission vs. Italy C-180/89*). Пред чуждестранните екскурзоводи, които съпровождат туристи от своите страни, е поставяно изискването за издаване на италиански лиценз за упражняване на дейността. За получаването на лиценз екскурзоводът е бил длъжен да се яви на специален изпит и да демонстрира отлична осведоменост относно италианските реалии: исторически, културни и географски забележителности. Това изискване се обосновава с необходимостта да се подсигури качество на екскурзоводските услуги, да не се допуска неточна или подвеждаща информация, било то и поради недостатъчно владее на езика. СЕО отхвърля обосновката и я обръща в защита на потребителя турист. Според СЕО ограничаването на дейността на екскурзоводите, съпровождани туристи от своята страна, има за цел да бъдат наемани италиански екскурзоводи, което не е гаранция, че те ще владеят добре езика на клиентите. Не се изключва обаче възможността в галериите и музеите туристите да бъдат обслужвани от екскурзоводи, работещи в съответните институции и притежаващи необходимите специфични познания.

⁹ Вж. прегледната схема относно правните норми, уреждащи свободата на движение, на К. Цакер [1998: 131].

Езиците в системата на европейските институции

От началото на европейската интеграция (1951) до първото разширяване (1973) като единствен административен език на европейските институции се използва френският. Франция строго следи за запазването на примата на националния си език и при договарянията за разширяване на ЕС с Великобритания, Ирландия и Дания в началото на седемдесетте години изрично изисква потвърждение от страна на Великобритания, че няма да настоява за въвеждането на английския като втори административен език. Обещанието е удържано и при заседанията на институциите британските представители използват френски. Останалите страни обаче реагират по-различно – Ирландия и Дания започват да използват английски, който им е много по-близък отколкото френски. Към тях се присъединява и Италия, чийто делегат получава нареждане по време на заседанията да говори на италиански. Така постепенно се стига до паралелно използване на всички езици на страните членки.

Езиковият режим в ЕС е установен с единодушно решение на всички държави членки и се модифицира след всяка вълна на разширяване. Съгласно “Декларацията относно използването на езици при общата политика в областта на външните отношения и сигурността” [Договори 1997, I: 47] всеки има право да се обръща към органите на ЕС на всеки от посочените в чл. 314 езици и да получава отговор на съответния език. В известен смисъл изключение прави СЕО, чийто работен език е френски. Решенията на съда обаче, както и всички текстове в областта на общата политика, външните отношения и сигурността, които се внасят или приемат на заседанията на Европейския съвет, както и на останалите институции и организации, трябва да бъдат публикувани и преведени незабавно на всички официални езици на Общността. В момента при заседанията на органите на ЕС се ползват единадесет езика – английски, гръцки, датски, испански, италиански, немски, португалски, финландски, френски, холандски, шведски – и всички административни документи се издават в единадесет езикови варианта¹⁰, което е своеобразен екстрем в практиката на световните международни организации. За сравнение ООН използва пет езика (английски, арабски, испански, китайски и френски), а Съветът на Европа – само два (английски и френски). С новото разширяване на ЕС броят на административните езици почти ще се удвои, а с тях и разходите за преводачески услуги.

В създалата се ситуация се оформят две позиции. Едната изхожда от необходимостта да бъде облекчен езиковият режим в европейските институции, като се сведат до минимум езиковите комбинации с оглед на факта, че повечето служители владеят минимум три-четири от официалните езици. Основният аргумент на застъпниците на противоположната позиция е, че гражданите на членуващите държави трябва да получават информация за дейността на институциите на език, който разбират. Засега се очертава следният компромисен вариант: запазване на многоезичието в комуникацията на ЕС с обществеността, облекчаване на комуникацията в институциите на ЕС, създаване на програми за груб компютърен превод на текущите рутинни материали. Очевидно е обаче, че с разрастването на интеграционните процеси ще бъде наложително да се търси разрешение и на изтъкнатите проблеми и то така, че да не бъде допусната хегемония на “големите” над “малките” народи.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

1. ДОГОВОРИ 1997: Основни договори на Европейския съюз, том I и II, Център за европейски изследвания, София 1997.
2. ЗАКОН 1999: Закон за защита на потребителите и за правилата на търговия, ДВ, бр. 30 от 02.04.1999.
3. ПОПОВА 2001: Попова, Ж., Основи на правото на Европейския съюз. Изд. “Планета-3”, София 2001.
4. ЦАКЕР 1998: Цакер, К., Европейско право (помагало). Изд. “Сиби”, София 1998.

¹⁰ Броят на езиците е по-малък спрямо броя на членуващите държави, тъй като Ирландия и Люксембург, Белгия и Австрия ползват съответно английски, френски и немски.

5. ШЛОСАРЧИК 2002: Šlosarčík, I., Jazyková politika v členských zemích EU a její potenciální konflikt s komunitárním právem.
6. **Error! Bookmark not defined.**
7. **Error! Bookmark not defined.**